

Lokal Historisk Forening for Follase Eggen



Efterår 2021



*Personalet ved Mastemagerværkstedet 1880. Foto: Nationalmuseet.
Læs artiklen om en lokal mastemager inde i bladet.*

Mastemagerens vej til "den saliggørende kundskab"

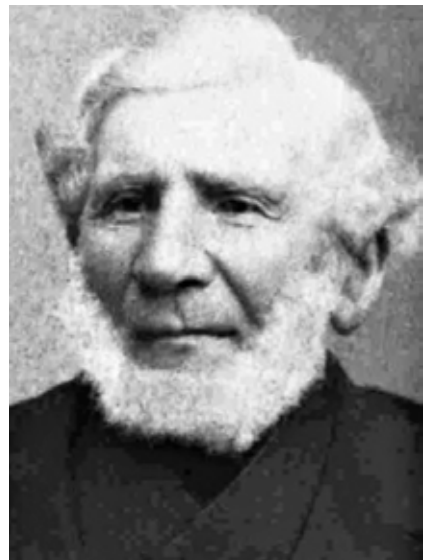
***Det lyder som et eventyr:
i 1817 ankom en tolvårsknægt
til Nr. Eskilstrup. Han var noget
forhutlet og sulten, og flyttede
ind som tjenestedreng i Lines
gård¹, én af de ni gårde i
landsbyen på det tidspunkt.
Hans far havde været sømand
og var omkommet på havet
1814. Knægten var rømt fra
fattigskolen i hovedstaden.
Hans navn var Johan Chr.
Petersen.²***

Hvorfor og hvordan han kom til netop Nr. Eskilstrup, vides ikke. Han er vel trasket en del af vejen og har måske også fået kørelejlighed med en bonde, der havde transporteret varer til hovedstaden. Om det var helt tilfældigt, at han kom til Midtjylland, vides heller ikke. Hans mor var fra et sted på Vestsjælland. Måske er han fulgt med nogle af de folk, som vendte tilbage efter at have drevet slagtekvæg fra St. Merløse og Ugerløse til hovedstaden.

Der hersker lidt usikkerhed med hensyn til hans efternavn. Ved hans begravelse kom det frem, at han skulle have heddet *Larsen*. Og det står skrevet i kirkebogen, men derefter i parentes *Petersen*.

Efternavne

Med cirkulæret af 4. oktober 1828 blev der udfærdiget regler for faste efternavne. Så sent som i 1881-82 var der imidlertid fortsat en stor del af befolkningen, som ikke virkelig havde faste familienavne.



Portræt af mastemager Johan Christian Petersen.

1 Line Olsen, Matr. 3, nu Skovbakkevej 3.

2 Eller Pedersen: 29.1.1805 – 1.11.1889.

Det var nemlig ”hyppigt tilfældet, at i de døbeattester, der afgaves til brug for udskrivningsvæsenet, såvel som de fortegnelser over konfirmerede drenge, der afgaves i henhold til værnepligtslovens § 9 og Justitsministeriets cirk. af 27. december 1849, enten intet familienavn er anført, eller dette af vedkommende embedsmand er på egen hånd dannet efter faderens fornavn”.³

Hvilken fattigskole i København?

Det er umuligt at vide, hvilken fattigskole der refereres til. Der er flere at vælge imellem, men den omstændighed, at Johan Christian senere blev konfirmeret i Holmens kirke tyder på, at det har været en af skolerne med tilknytning til Søetaten, og det er oplagt at tænke på Holmens Fattig og Korskole i Laxegade, Nyboder Skole eller Laboratorieskolen på Christianshavn. Desuden er der ’Skolen paa Kvæsthuset’ (oprettet 1733), der var til alle Søetatens børn, der fandtes tiggende eller blev indsatte efter uorden. Skolen på Gammelholm (oprettet 1743) var oprindeligt bestemt for børn af søfolk og håndværkere, der stod i kon-

gens tjeneste. Disse skoler stod under Søetatens kontrol og Søkvæsthuset skulle udrede udgifterne til mad og klæder.⁴ Skolerne var ikke et særligt sundt sted, og børnedødeligheden var høj.

Det egentlige mål med skolegang var at gøre børnene til gode kristne og lydige borgere. Ved den lutherske reformation af den danske kirke i 1536 blev der lagt vægt på, at det enkelte menneske selv skulle kunne tilegne sig kristendommen. I fattigskolen skulle børn derfor først og fremmest lære at læse, dvs. opnå ’den saliggørende kundskab’. Ved forordning af 1719 blev det pålagt degnene ved landets sognekirker at sikre, at både drenge og piger tilegnede sig kristendommen gennem læsning af bibelen på modersmålet. På landet var resultatet yderst begrænset, hvilket bl.a. skyldtes landbefolkningens manglende tilslutning. Børn skulle gøre sig nyttige og bidrage til familiens underhold. Og navnlig pigerne havde ikke brug for at kunne læse. På fæstebrevet kunne en bonde klare sig med et bomærke.

I henhold til *fattigforordningen af 1708* skulle hvert sogn underholde

3 Karl Peder Pedersen: Om danske navneregler, og om skiftende tiders muligheder for at ændre navn, *Personalhistorisk Tidsskrift* 2001, s. 200-221.

4 Joakim Larsen: *Bidrag til Københavns offentlige Skolevæsens Historie*, (1881), s. 24-27.



*Nr. Eskilstrup med gadekæret i forgrunden og bag det Baptistkapellet Elim.
Postkort, dateret 1903.*

sine egne. Det skete, at folk udefra kom ind i sognene og opholdt sig der i op til flere år, og unge Johan Christian synes at være et godt eksempel.

Han var i den rette alder til at gøre nytte, og han blev optaget i husholdningen på den gård, som i kilderne kaldes Line Olsens. Han kunne synge og fortælle historier. Opholdet på fattigskolen havde åbenbart båret frugt. Han blev hyrdedreng på gården og synes at have deltaget i kvægdriften til København. Han elskede det frie liv på engene sammen med kvæget.

Han har selv aldrig givet nogen forklaring på sit ophold i de næsten fire år, han tilbragte hos sine husfolk. Ikke andet end at han fulgtes med dem til Soderup kirke, hvor Henning Jensen var præst.⁵ Henning Jensen var en dygtig landmand og god forvalter af sognets anliggender, men åbenbart knap så inspirerende som præst. Johan Christian har beskrevet prædikerne som lange og kede-

⁵ Henning Jensen 1776-1859. Teologisk kandidat i 1797, herefter huslærer på Tølløsegård. Fra 1802 præst i Soderup.

lige,⁶ eller, som Henning Jensens sønnesøn beskriver dem, noget gammeldags, lange og kolde. Menighedsliv i nutidens forstand fandtes ikke dengang. Præstefamiliens omgangskreds begrænsede sig til Holtzendorffs, forvalteren på Aastrup og de forskellige præstefamilier i omegnen.⁷

Mens Johan Christian boede i Nr. Eskilstrup, var Ivar Hansen Weyle kirkeledegn⁸, og der blev holdt skolestue i degneboligen, som lå tæt op ad Soderup kirke. Weyle får ikke noget særligt positivt skudsmål. Han kaldes stejl og vanskelig. Madam Weyle beskrives som lidt af en sjuske, og det lykkedes hende da også at sætte ild til huset den 5. maj 1818. To småpiger indebrændte i skolestuen, mens to drenge blev fundet røgforgiftet – børnene var 7-8 år. Men bevares, præstens bohave blev sikret! Weyle selv var ikke hjemme, han var gået op på kirkegården for at tilse pløjning på Præstemarken. Brandtomten blev inddraget i kirkegår-

den, og skolen blev flyttet ud på skolelodden, matr. 2g.⁹ Weyle og frue flyttede til degnens aftægtsbolig. På det tidspunkt talte Soderup 11 gårde med hen ved 170 indbyggere. Også børnene fra Kvarmløse og Nr. Eskilstrup gik i denne skole. I henhold til *Anordning for Almueskolevæsenet paa Landet af 29. juli 1814* blev degneembedet afskaffet, lærerne blev bedre uddannede, og flere fag blev føjet til pensum.¹⁰ Det er værd at bemærke, at sangundervisning var betinget af, at læreren kunne synge, hvilket bestemt ikke var givet! Sangundervisning skulle forbedre salmesangen til gudstjenesterne. Gymnastikundervisning, som i øvrigt var forbeholdt drengene, var også helt afhængig af lærerens evner på det område. Denne undervisning skulle forberede drengene på deres soldaterliv.

Intet forlyder om unge Johan Christians skolegang.

Mastemageren ...

Efter næsten fire år i Nr. Eskilstrup tog Johan Christian i 1821 tilbage til København, og han meldte sig hos sin farbror, der var mastemager. Knægten blev konfirmeret i

6 Min omvendelse og dåb – en mundtlig beretning af Chr. Petersen, genoptrykt i Baptisternes Ugeblad 1957.

7 Henning Jensen: Fra den gamle Soderup Præstegaard, 1916.

8 1752-1828. I 1783 skoleholder i Sonnerup. Degn i Soderup – Eskilstrup 1786-1828.

9 Nu Gl. Tadrevej 2-4.

10 Degnens funktioner blev overtaget af kordegnen.



Måske har Johan Christian været med til at lave masterne til Fregatten Jylland, der blev søsat i 1860. Foto: Marina Wijngaard, 2021.

Holmens kirke og kom i lære som skibstømrer på Holmen. Noget tyder på, at familien allerede i 1817 har haft en plan, og de har haft tilknytning til Holmen.

I Biskop Mynsters visitats af 1839 betegnes Johan Christian som 'mastemager'.¹¹ Han blev gift med Kerstine Olsen, og de fik en dat-

ter Caroline Marie og en søn, Peter Emil. Familien boede i Nyboder i Elsdrygade og senere i Hjertensfrydgade nr. 1.¹² En af hans arbejdskammerater var Christian Olsen, som hørte til en kreds af vakte. Selv har Johan Christian senere fortalt, at han i starten ikke havde megen forståelse for Christian Olsens vækkelse. 'Vi havde tilforn

11 Stillingsbetegnelse blandt skibstømmere på Holmen.

12 Disse huse hørte under Søetaten.

tumlet os meget sammen i verden ... En vinteraften sendte jeg min dreng hen til ham for at låne en god bog. Drengen kom tilbage med bibelen, men jeg, som dengang ikke syntes det var nogen god bog, blev vred.¹³ Men hans holdning ændrede sig. Gennem kammeraten kom han i kontakt med en kreds af personer, der mødtes til bibellæsning og om søndagen hørte Grundtvigs prædikener i Frederiks Tyske Kirke¹⁴ på Christianshavn. Det blev dog ikke Grundtvigs synspunkter de tilsluttede sig.

Det levende vand

De første baptister tillagde dåb i 'det levende vand' i lighed med Jesu' dåb i Jordanfloden stor betydning. På Tølløse egnen brugte de bl.a. Grøntved Sø (*Gryntesø*), Maglesø og senere mergelgraven ved Høbjærggård. Den første menighed i Van(d)løse benyttede Tjurstup Sø. I 1898 blev der i Nr. Eskilstrup enighed om at indrette et indendørs dåbsbassin i en tilbygning til menighedens kapel Elim.

13 Bemærk hans evne til at fortælle en god historie!

14 Christianskirken.

Henfalden til vildfarelse¹⁵

Sammen med 10 andre blev Johan Christian Petersen den 27. oktober 1839 gendøbt i Lersøen.¹⁶ Det vakte opsigt og blev anledning til spotteviser. Og hvad mere er, så blev de 11 taget i forhør og menigheden blev erklæret lovstridig, ti år før der med Grundloven (§67) blev indført religionsfrihed. Hvis 'de vildfarne' ikke rettede sig efter retsafgørelsen, kunne de vente at blive landsforvist eller blive henvist til en af kongerigets fristæder.¹⁷ Kirken var en vigtig del af kongens magt, og i 1740'erne havde kronen skærpet retningslinjerne for lægfolk, der ville samles til opbyggelse. Deres forsamlinger skulle reguleres og kontrolleres af præsten, som var kongens embedsmand. I Christian den Sjettes

15 'Rescript imod Separatisme, Anabaptisme og andre Vildfarelser'. §1(...) saadanne Folk, som før er meldt, skal [de] strax uden videre Lovmaal sattes paa første Skib, og udaf Riget bortføres (...). §2 Ingen maa i Kongens Riger og Lande boe og opholde sig, og sætte sig ned, som er henfalden til anabaptistiske Vildfarelse, og ikke vil lade sine Børn døbe, efter Lovens Bydende, inden 8 Dage, efter de ere fødte (...).

16 Lersøen var en af de få naturlige søer på Østerbro. Søen er nu udtørret, men der blev rejst en mindesten på stedet i 1964 ved Baptistsamfundets 125-års jubilæum.

17 Altona, Fredericia og Frederiksstad.

dekret af 13. januar 1741 (Konventikelplakaten) forbød man religiøse sammenkomster i hjemmene uden sognepræstens samtykke og tilstedeværelse. I kølvandet på denne generelle regulering af de vakte fulgte der i 1745 en mere detaljeret lov, 'Rescript imod Separatisme, Anabaptisme og andre Vildfarelser'. Denne 100-år gamle lovgivning blev trukket frem efter 1839, idet den specifikt gjaldt gendøbere (anabaptister) og andre 'Vildfarelser'. I 1848 kunne de vakte glæde sig over konventikelplakatens ophævelse og i 1849 over den grundlovssikrede religions- og forsamlingsfrihed, men det betød ikke, at chikanerne mod baptisterne – bl.a.

fra folkekirkelig side – ophørte. Og denne chikane var én af årsagerne til den relativt store udvandring blandt baptisterne fra midten af 1850'erne. Mange udvandrede til Amerika, hvor der var aktive baptistmenigheder. Både de engelske og de amerikanske baptister støttede deres brødre og søstre i Danmark allerede inden 1849.

Tilbage til Nr. Eskilstrup

Johan Christian Petersen havde ikke glemt sine venner i Nr. Eskilstrup og under juleorlov fra Holmen i 1839 besøgte han dem og sang, læste højt fra bibelen og uddelte 'Stroe Blade' (traktater). Nogle af hans gamle bekendte le-



Maleri af Th. B. Dahl (1886-1971) fra Nr. Eskilstrup. Datering: 1965.

vede endnu. Han har gjort indtryk på dem i mastemageruniform, mørkeblå frakke med blanke knapper. Hans besøg blev indledning til etablering af baptisternes samfund i Tølløse¹⁸ og Nr. Eskilstrup, og fra 1842 kan vi følge ham på hans hyppige besøg på egnen. Han kom bl.a. til Skee og til Algestrup hos P. Olsens forældre, men også flere andre steder. P. Olsen¹⁹ har fortalt, at han og de andre børn lå i sengen og lyttede og egentlig ikke forstod ret meget. Mastemageren blev taget i forhør hos Københavns politi og af Søetaten, og blev idømt bøder for sit missionsvirke. Konventikelplakatens strenge straffe har dog ikke afholdt ham og flere andre fra at udbrede budskabet.

Mastemageren beskrives som en smuk mand, middelhøj med milde træk. Senere, da han var blevet pensioneret, kom han til at ligne en patriark. Hans budskab må formodes at have været enkelt. En senere kilde²⁰ tillægger ham mærkelig

nok ikke de store talegaver til forsamlinger. *'Han kunne synge, vidne og omgås mennesker, men når man havde hørt ham en gang, var der ikke videre afveksling.'* Kommentarer af denne art er nedskrevet af personer, der var børn eller ganske unge, da de hørte ham tale, og da har mastemageren været en gammel mand. Det var heller ikke den store teologi, de første baptister havde brug for. Ved sit enkle og oprigtige budskab blev han banebryderen for baptistbevægelsen i Nr. Eskilstrup og Tølløse.

At bringe 'Lys i åndeligt Mørke'

I lighed med andre religiøse bevægelser blev de første baptister forfulgt af gejstligheden og øvrigheden. Indtil 1849 kunne baptisters børn blive tvangsdøbt. Navnlig i København og på Langeland blev baptisterne forfulgt med fængsel og bøder. Deres ejendele blev solgt, og de blev henvist til fristæderne eller landsforvist. De unge karle på egnen kunne uhindret forstyrre sammenkomster, knuse rudderne og forulempe mødedeltagerne. Der blev smidt græstørv og væltet vægge, bl.a. i Tjørnede. *'Omkring 1844 laa hele Omegnen hen i aandeligt Mørke;'* *'I den lille Landsby Tjørned gik tiden ofte med Drik og Spil, saadan var det vel flere Steder. Et Lyspunkt, om end kun lille, maa dog ikke forbigaa; det var som en klar Stjerne i en*

18 Nu Gl. Tølløse.

19 Peter Olsen (1865-1938) menighedsforstander og prædikant. Senere forstander for baptisternes prædikantskole i Tølløse og folkehøjskolen i Gistrup, m.v.

20 Anders Christoffersen: Den nyere tids åndelige vækkelse, Baptisternes Ugeblad nr.18, 1957.

mørk Nat. En Præst i Tølløse havde foranstaltet, at byen Tjørned var kommet i besiddelse af en fælles Bibel, der skulde gaa Byen rundt og læses i ethvert Hjem.²¹

Med indførelse af forsamlingsfriheden fulgte også friheden til religiøse forsamlinger, men der var stadigvæk en risiko for at blive idømt en fængselsstraf for overtrædelse af de gamle kirkeritualet, som bl.a. forhindrede, at der på kirkegården blev holdt ligtale

ved begravelser.²² I 1889 anbefalede Baptistsamfundets formand, Marius Larsen, at man stillede sig udenfor kirkegårdsmuren, når der taltes. 'Det kunne præsten ikke forbyde.'

En klar stjerne i en mørk nat ...

J. Chr. Petersen blev ved med at komme til vores egn. Han talte et gammeldags københavnsk, som nok har været lidt fremmed for egnens befolkning. Han har selv antydnet, at han led af den fejl at ta-

21 H. Christensen: Nørre Eskildstrup Baptistmenigheds 50-Aars Jubilæum – 1911. s. 7.

22 Kirkeritualet af 1685. Ritualhåndbøgerne bevarede gyldighed til 1912,



Møde for søndagsskolelærere i Baptistkapellet Elim ca. 1911.

le for længe.²³ En sådan selverkendelse tyder på en vis gemytlighed! Han blev pensioneret fra skibsværftet i 1875 og fik tildelt sølvmedaljen for lang og tro tjeneste. Han flyttede til Nr. Eskilstrup sammen med sin kone og datter, og de kom til at bo i det gamle forsamlingshus. Kerstine døde i 1882, og han selv døde i november 1889 efter indvielsen af kapel Elim.²⁴ – og tre dage efter fejringen af 50-årsjubilæet for de første baptisters

dåb i Lersøen, hvor han blev døbt som nr. 8. Caroline Marie blev boende og ernærede sig som syerske. Hun fungerede som kaffekogerske for menigheden. Johan Christian blev begravet på Soderup kirkegård under stor deltagelse fra baptisterne. Det er i den anledning, at usikkerheden om hans efternavn opstod. Hans gravsted er for længst sløjfet.

En særlig landsby

Nr. Eskilstrup er ved at blive opløst af stationsbyens udstykninger, som ikke respekterer en tilbørlig afstand til den gamle landsby. Den har aldrig været kirkeby, og på

23 P. Olsen: Evangelisten af 6. juli 1906.

24 Højbjergvej 13. Elim = oase.



Højberggård blev flyttet ud på marken og har i dag adressen Højbjergvej 21. Udateret foto.

nær to gårde hørte den under Soderup sogn. Der er meget stille, og Højbjergvej er nu blind vej. Den direkte vej til Soderup kirke er spærret. Oprindeligt gik den over markerne bag om Højbjerggård. Tilbage i tiden var Nr. Eskilstrup at betragte som en pæn stor landsby med 11 firelængede gårde, hvoraf to henlå som ødegårde. Byens jorder var opdelt i tre vange: Tølløse vang – matr. 1, 2 og 9; Tysinge vang – matr. 3 og 4, og Holmevang – matr. 5, 6, 7 og 8. De to nordligste gårde (matr. 1 og 2) lå på Tølløsegårds jorder og derfor i Tølløse sogn. Gårdene var fæstegårde under Universitetet, Tølløsegård, Roskilde, Duebrødre kloster m.m. Matrikelkort viser stjerneudskiftning, hvor gårde-

ne ligger i midten og jordtilliggen- det udvider sig til en stor trekant. Store dele af matr. 2 og 9 har været mosejord – Maglemose og heraf måske Maglemosevej i Tølløse. På trods af frasalg er der stadigvæk spor af denne udskiftning i landskabet, og gårdene er blevet liggende i landsbyen ved gadekæret, som har været meget større. Landsbygaden (Skovbakkevej) er den gamle vej mod Sønderstrup og Kr. Eskilstrup. Flere bygninger er med tiden opført på gadejord, hvilket forklarer vejens uregelmæssige forløb. Endnu i 1934 var vejen ikke lagt uden om landsbyen.

Kun Højbjerggård (matr. 5a, der lå ved km. stenen på Skovbakke-



Gadekæret i Nr. Eskilstrup i dag. Foto: Marina Wijngaard, 2021.

vej 11) flyttede ud, fordi bygnin-
gerne lå uhensigtsmæssigt i for-
hold til jordtilliggendet. Jens Clau-
sen købte gården i 1864, og afslut-
tede udflytningen i 1866. Stuehu-
set blev stående og stillet til rådigh-
hed som forsamlingssted for bapti-
sterne fra Tølløse Menighed (stiftet
i 1861)²⁵. I 1866 flyttede baptister-
ne ind i det gamle stuehus med ler-
stampet gulv og med bænke uden
ryglæn. I den ene ende var der ind-
rettet en lille bolig til kaffekoger-
sken. Efter opførelse af kapel Elim i
1889 blev stuehuset stadigvæk an-
vendt til søndagsskole. Jens Clau-
sen skænkede byggegrunden til
Elim og gav desuden et stort beløb
til opførelsen.

I flere år indtog landsbyen en sær-
stilling for baptistsamfundet. Der
var grobund for bevægelsen og
menigheden voksede. I kapel
Elim blev der afholdt både de al-
mindelige forsamlinger og adskil-
lige stormøder. Salen kunne rum-
me 250 personer. Når der kom fle-
re, blev mødet holdt udenfor. Sel-
ve indvielsen den 12. august 1889
blev overværet af over 400 perso-
ner. I forbindelse med opførelsen
af baptistkirken på Kvarmløsevej i
1943 blev Elim solgt til privatbolig,
og navnet er forsvundet fra gavlen.

Litteraturliste:

- Axel Sejr Jensen:
Ringbind om Baptisterne.
- S. Hansen og Peter Olsen:
De danske Baptisters Historie,
Kbh. 1896.
- Arne Jensen:
*Baptisternes Historie i Danmark
indtil 1864*, bearbejdet af E.
Mynderup Thousgaard, 1961.
- Red. Anders Pontoppidan:
Vækkelsernes Frembrud i Dan-
mark, II Bind, *De sjællandske
Vækkelser*, af Knud Banning.
- Nr.Eskildstrup Baptistmenighed
1861-1911 Jubilæumshefte.
- Anders Christoffersen:
1869-1953 *Erindringer I-IV*.
- Bent Hylleberg og
Bjarne Møller Jørgensen:
Et kirkesamfund bliver til, 1989.

25 Gl. Tølløse.

Træskomandens søn fra Gl. Tølløse

Anton Gabriel Andersen var født i 1896 i Gl. Tølløse som søn af træskomand Jens Peder Andersen og hustruen Karoline Marie. Barndommen blev tilbragt i byen ved slottet, og det meste af sit voksenliv arbejdede og boede han i Tølløse sogn.

Nedenstående er uddrag af Anton Andersens erindringer, skrevet i en notesbog og afsluttet i 1968. Efterfølgende har hans søn, Robert Andersen, redigeret teksten med nænsom hånd.

Anton Andersen døde i 1988.



Livet i træskomandens hus var præget af stor travlhed. Min far arbejdede fra kl. 5 om morgenen til kl. 20-22 om aftenen. Min mor syede overlæder sammen til træskoene. Læderet havde min far først tilskåret efter en model. Træskoene blev lavet af grønt bøgetræ, der blev købt i skoven, når det var nyskovet. Det som han ik-

ke skulle bruge med det samme, blev nedgravet i jorden – det måtte ikke blive tørt og var meget vanskeligt at arbejde i. Træskoene blev først groft tilhugget med sav og økse, og da min far var temmelig temperamentsfuld, så skulle man helst ikke være alt for nær, hvis han var uheldig og huggede forkert.



*Huset på Nordstjernevej 5 i Gl. Tølløse, hvor Anton Andersen blev født og voksede op.
Foto: Anker Hansen, udateret.*

Når træskoene var færdige, blev de anbragt ved kakkelovnen til tørring. Min mor skulle så sørge for at få dem fjernet, før de blev så tørre at de slog revner. Det skete hvis der var for meget varme. Situationen kunne dog reddes ved at gnide en spytklat ud over revnen, så trak træet sig sammen igen. Når de så var tørre, skulle de tjæres, og det kunne vi børn godt udføre.

De træsko, der ikke blev solgt hjemme, blev leveret til en købmand i Såby. Der var ca. 12 km.,

som blev klaret til fods. Træskoene blev båret i en sæk, 10-12 par hver gang. Far havde en stor sæk, han bar dem i. Han fyldte først halvdelen i sækken, der så blev bundet sammen på midten, hvorefter resten blev fyldt i, og sækken bundet godt til. Han bar den så på skulderen med halvdelen foran og halvdelen på ryggen – det var en drøj tur, som varede det meste af en dag. Indtægten var dog større end de fleste regnede med: ca. 3 gange mere end en arbejder tjente.



*Tølløse Slot med voldgraven i forgrunden.
Udateret postkort.*

Leg ved slottet

Ved slottet var der en voldgrav, hvor der lå en båd, den måtte vi drenge naturligvis ikke benytte. Men en søndag eftermiddag var vi en flok drenge, som blev enige om, at der nok ikke kunne ske noget ved at tage en lille sejltur, medens de voksne sov til middag. Vi fik løsnet båden, gik ombord og sejlede ud med højt humør. Men båden var åbenbart blevet overlæst, for da der var et par drenge, som ville bytte plads, vippede båden rundt.

Nu var der ikke så dybt, så vi redede os i land, men til al held var der nogle af de store drenge der opdagede, at der manglede en af besætningen – det var murerens Kristoffer²⁶. Båden lå med bunden i vejret, og vi måtte ud i vandet for at kunne få den nærmere til land og vippe den på ret køl. Kristoffer var kommet ind under et af sædebrædderne og var kommet i klemme, så han ikke kunne komme ud. Men der var så meget luft i båden, at han ikke havde taget skade. Men våde var vi blevet alle sammen. Det var i vinterhalvåret, og det var koldt at gå med det våde tøj. Vi vidste jo, at hvis vi kom hjem i den tilstand, fik vi i hvert fald varmet rumperne. Vi be-

²⁶ Kristoffer var bror til Marie Hansen, Tadre Mølle.

sluttede derfor, at hvis vi gik ned til avlsgårdens halmlade, så kunne vi bore os ind mellem halmknipperne og ligge der og tørre. Vi nåede også ned til laden, men uheldigvis var der en af gårdens røgttere, der havde set os, og så blev vi jaget hjem alle sammen. Det var en værre vandgang!

Tjenestedreng i Skimmede

Da jeg var 14 år gammel, kom jeg ud at tjene på en bondegård i Skimmede, hvor jeg måtte tage del i det arbejde, jeg kunne magte. Jeg var heldig, for det var en god plads, jeg fik – det var ellers ikke alle vegne tjenestefolkene blev behandlet lige godt. Dog havde jeg nogle ærgrelser af min riskost i stalden, for der skulle fejles rent. Men når riskosten var meget slidt, blev der kun nogle tykke streger i kogedningen.

Når det var sommer, blev vi kaldt op kl. halv fem om morgenen, noget senere om vinteren. Når der var malket til morgen og hestene fodret, striglet og vandet ved gårdens vandtrug, så kom vi ind i stuen og fik davre, som bestod af smørrebrød med pålæg. Efter 2 timers arbejde kom vi igen ind, hvor der var dækket op med rugbrød og kogt, saltet, meget fedt, koldt flæsk. Der var en firkantet træbriks på bordet ud for hver plads, samt en lang, spids og skarp kniv, som vi brugte til udskæring af flæsket. Efter at

have skåret det ud i firkantede terninger, stangede man dem med spidsen af kniven og spiste dem.

Når klokken var 12, blev vi kaldt ind til middag. Det var som regel det man kaldte søbemad, der var øst op i et meget stort lervad, som stod midt på bordet. Hver person havde en træske, som var anbragt i vindueshasperne. Vi spiste alle af samme fad, og når måltidet var forbi, tørrede man sin ske af på sit trøjeærme og satte den på plads i vinduet igen.

Efter en middagspause på en time, blev vi kaldt ind til kaffe. Så arbejdede vi til kl. 4, hvor vi skulle ind og spise middaften²⁷, som varede en halv time. Herefter arbejdede vi til kl. 7, og var så igen inde at drikke te og spise smørrebrød.

Alle disse måltider gav jo en masse arbejde til gårdens kvinder, som også skulle malke, tage sig af gårdens fjerkræ og sørge for gårdens forbrug af ost. Æggepenge, som indkom ved salg af æg, var som regel husmorens indtægt. De havde også meget arbejde under slagting af de grise, der skulle bruges i husholdningen. Det var nærmest en festdag, når der skulle slagtes, for det var kærkomment med ny-

²⁷ Som regel fedtebrød med salt, smurt af husmoren.

slagtet kød, når man havde spist det som saltet og røget i lange tider.

Lønnen

Min løn var 35 kroner for sommerhalvåret fra den 1. maj til 1. november, og 15 kroner i vinterhalvåret. Arbejdstiden var fra kl. 5 om morgenen til kl. 19 aften. Foruden pasning af kreaturerne lærte en tjene-stedreng at bruge og køre hestene i marken, først spændt for harve i brakjorden og senere for plov. Det kræver en del øvelse at kun-

ne pløje en lige plovfure. Næste år blev man forfremmet til stordreng, og lønnen steg til 100 kr. for et år. Nu fik man lov at køre hestene ad landevejen med kornlæs til mølle. At være kusk på et hestekøretøj er meget interessant, og de kloge dyr forstår at vurdere kuskens kørefærdighed. En god kusk har aldrig brug for pisken.

Høstarbejdet var allerede på dette tidspunkt, i forhold til i tidligere tider, hvor man høstede med le, mekaniseret så meget, at man



Ældre mand underviser en karl (dog ikke Anton Andersen) i pløjningens kunst. Udateret.

havde en slåmaskine til afskæring af græsset, når man høstede hø, og en aflægger til at høste kornet med. Aflæggeren var også en slåmaskine, men den var påmonteret et bord, hvor kornet blev samlet, indtil der var så meget, som der skulle til et neg. Så blev det kastet ud til siden, men det var ikke bundet sammen – det måtte man gøre med håndkraft.

Når man var færdige med at pløje om efteråret, var vinterens arbejde mere ensformigt. Så godt som hver dag var man optaget af at tærse eller rense kornet fra sommerens høst under meget primitive former.

Efter at have været stordreng blev man andenkarl, og først når man var 20 år, kunne man fæste sig som forkarl. Efter at have haft plads på et par andre gårde på Tølløse-egnen, rejste jeg til Odsherred og blev enekarl på en mindre gård. Her blev jeg meget forbavset over befolkningens holdning over for hinanden. Alle sognets beboere tog rimeligt hensyn til hinanden, og det klasseskel og trællesind, som jeg kendte fra Tølløsegården, fandtes slet ikke her. Det blev fortalt, at det skyldtes, at man havde været under krongods²⁸. Om det er rigtigt, ved jeg ikke.

Her lærte jeg min kone²⁹ at kende, og efter et års forløb ville vi gerne have vort eget hjem, men der var boligmangel den gang. Min far havde imidlertid fået et lille job som havemand hos Godsforvalter Schultz³⁰. Han udvirkede, at jeg fik arbejde på slottets brændplads, og at vi kunne flytte ind i et af godsets huse. Først i november måned blev vi viet i Tølløse kirke af den præst, der havde konfirmeret mig. Det var i året 1918, og netop som Den spanske Syge kom ind over landet. Det blev en streng tid med sygdom i næsten alle hjem og begravelser på kirkegården flere gange om ugen. Først da vinteren satte ind med streng frost, stilledes sygdommen af.

Opbrud omkring slottet

Nu var jeg så igen i min fødeby og troede, at nu var jeg arbejdsløshedsforsikret for resten af livet. Men næste forår døde den gamle greve, William Schulin-Zeuthen³¹, og vi blev afskediget alle sammen. For den nye greve, en brorsøn til den afdøde – han hed også William Schulin-Zeuthen – havde

29 Anna Kirstine Larsen, f. 1897 i Uby.

30 Schultz var godsforvalter for Baroniet Zeuthen på Tølløsegården.

31 William Schulin-Zeuthen ejede Tølløsegården og baroniets andre besiddelser fra 1873-1919.

trukket så store veksler på sin grevetitel, at han ikke havde råd til at bo på slottet. Efter kort tid flyttede han ud på enkesædet ved Sophienholm. Skovrider Bistrup, der ellers havde boet dér, flyttede ind i vestfløjens 1. sal på Tølløse Slot. Den gamle grevinde flyttede til Fredensborg, hvor hun havde købt sig en villa, og den unge Schultz, hvis drenge havde fortalt, at når far blev godsforvalter, så skulle bønderne igen komme til at ride træhesten, han måtte nedsætte sig som sagfører i Roskilde.

Vægteren og maskinpasseren, som passede elektricitetsværket,

blev også afskediget. Begge pladser skulle nu passes af én mand, og da ingen af dem ville arbejde under den ordning, blev jeg tilbudt pladsen af den nye godsforvalter³². Jeg sagde tak for tilbudet og blev vægter som min bedstefar, Anders Poulsen, også havde været. Den gamle morgenstjerne, som han havde gået med over skulderen, stod endnu i vægtekammeret. Folk i byen grinede godt i skægget, for én mand kunne da umuligt klare begge dele, og

32 Den nye godsforvalter hed Aage Tikøb Fleischer.



Postkort fra "Det gamle Stræde" (i dag Kærvej) i Gl. Tølløse. Udateret.

elektricitetsværket havde jeg jo ingen begreb om. Men det gik nu meget godt. Og så fandt de ud af, at det nok var bedst at holde sig gode venner med den nye mand, for måske var der mulighed for at redde sig en ny vandhane til køkkenet, hvis den gamle var blevet utæt.

I 1923-24 var H. O. Larsen, en velhavende gartneriejer fra England med tilknytning til Tølløse-egnen, ejer af Tølløsegården. Da kammerjunker J. de Neergaard købte den i 1924 blev alle arbejdere og funktionærer afskediget. Vi – min kone og jeg – havde fået samlet lidt

småskillinger sammen og købte et hus ved Marup³³. Jeg havde forskelligt arbejde i et par år, hvor jeg arbejdede i en grusgrav, gravede grøfter og andet. Da Tølløse sogneråd på et tidspunkt så sig nødsaget til at købe en motortromle og ansætte faste vejmand, søgte jeg den ene plads. Jeg var vejmand i 37 år, indtil jeg måtte søge min afsked pga. alder.

33 Lunderødvej 82. Huset kaldes stadig "Vejmandens Hus".



Huset på Lunderødvej 82, hvor Anton Andersen og hustruen Anna Kirstine boede i mange år. Foto: Inge-Lis Madsen, 2007.

Generalforsamling den 15. juni 2021

Igen i år var det ikke muligt at afvikle generalforsamlingen i marts pga. Corona'en. Den 15. juni var restriktionerne dog lempet så meget, at den kunne afholdes i Kulturhuset No1, Tølløse.

I alt 31 medlemmer deltog i GF. Efter den udsendte dagsorden valgtes først stemmetællere – det blev Kirsten Sørensen og Mogens Nilsson, dernæst valgtes Mogens Jørgensen som dirigent. Herefter af lagde formand Marina Wijngaard beretning for foreningsåret 2020. Da formandsberetningen kunne læses i sin helhed i forårsnummeret af sidste medlemsblad, henvises til dette. Blot kunne formanden supplere med, at 1. halvår af 2021 har været lige så problematisk for foreningen som 2020 med aflyste arrangementer. Beretningen blev godkendt.

Herefter fremlagde kasserer Erik Lausen regnskab for 2020. Der var indtægter for kr. 58.960 og udgifter for kr. 67.911, hvilket gav et underskud på kr. 8.951. Regnskabet havde en statusbalance på kr. 55.181, og foreningens indestående i banken var på kr. 53.394. Regnskabet blev godkendt efter enkelte spørgsmål fra forsamlingen.

Budget for 2021 blev fremlagt til orientering, og kontingentet forblev uændret.

Efter mange år i bestyrelsen ønskede Erik Lausen ikke genvalg - det samme gjaldt for Kirsten Lousdal. Marina Wijngaard genopstillede og blev valgt, og som nyt medlem i bestyrelsen indtrådte Eskild Dalsgaard Lund, Tølløse. Det lykkedes ikke at få besat den sidste vakante post, men forsamlingen gav bestyrelsen fuldmagt til selv at supplere med et sidste medlem.

Vivian Pihl genopstillede ikke som suppleant, og da den anden suppleantpost var ledig grundet flytning fra området, skulle der findes to. Suppleant valgt for 1 år blev Anne Warberg, Ugerløse, og som suppleant valgt for 2 år Hanne Glæemose Engberg, Tølløse.

På valg som revisorsuppleant, valgt for 1 år, genvalgte Sv. Aage Jørgensen.

Under eventuelt blev der stillet flere forslag til kommende udflugter, både i lokalområdet og længe væk. Bestyrelsen samler op på forslagene.

Til slut takkede formand Marina Wijngaard de afgangende bestyrelsesmedlemmer Erik Lausen og Kirsten Lousdal samt Vivian Pihl for deres store indsats i bestyrelsen. Dirigent Mogens Jørgensen afsluttede herefter generalforsamlingen kl. 20.10 og takkede for god ro og orden.

Som de foregående år bød afte-

nen herefter på en lokalhistorisk quiz ved arkivar Inge-Lis Madsen. Der blev stillet 30 spørgsmål ledsaget af billeder, og holdet med flest rigtige svar blev udråbt som vinder. Det vindende hold bestod af Kirsten og Erik Sørensen, Mogens Jørgensen, John Abrahamsson, Mogens Nilsson og Kjeld Sørensen, der hver modtog en flaske vin som præmie.



Vinderholdet med Kirsten og Erik Sørensen, Kjeld Sørensen, Mogens Nilsson, John Abrahamsson og (uden for billedet) Mogens Jørgensen med deres præmier.

Konstituering

Efter generalforsamlingen har bestyrelsen konstitueret sig som følger:

Formand:

Marina Wijngaard

Næstformand:

Inge-Lis Madsen

Kasserer:

Kjeld Sørensen

Sekretær:

Kirsten Holm Iversen

Webmaster / It-ansvarlig:

Carsten Kristoffersen

Efterlysning!

Bestyrelsen efterlyser frivillige, der kan bistå med opsætning af borde, kaffebrygning, borddækning og afrydning efter møderne i Aktivitetshuset.

Vi foreslår at oprette en lille gruppe, hvis medlemmer skiftevis kan give en hånd med og selv laver en tidsplan. Nogle vil gerne komme før foredraget, andre vil måske hellere hjælpe bagefter. Der vil være tid og plads til en hyggelig snak både før og efter om Tølløses Egnens genvordigheder!

Har du lyst til at give en hånd med, så ring til formand Marina Wijngaard (tlf. 59 18 58 41)

Kontingent

Ægtepar: 250 kr. Enlige: 150 kr.

Kontingentet er for et helt år og kan betales ved mødeaftenerne i januar og februar. Ved kontantbetaling medbringes den tilsendte opkrævning. Der kan også indbetales på **konto 4398 5397081** eller via **MobilePay på 97998** inden 1. marts.

Er der medlemmer, der ønsker transport til møderne? Ring til et af bestyrelsesmedlemmerne, som vil hjælpe med samkørsel.

Medlemmer har gratis adgang til aftenarrangementerne. **Kaffe med brød: 30 kr. Gæstebillet: 20 kr.**

Ikke-medlemmer kan, hvis der er plads, deltage i udflugter m.v. mod forhøjet deltagerpris.

Løssalgpris på ekstra numre af medlemsbladet: 30 kr.



Byvandringen på Jernbanevej. Foto: Majbrit Svarre Larsen.

3 lokalhistoriske byvandring i Tølløse

I Tølløse gennemførte Stigruppen under Fællesskab Tølløse – i samarbejde med Lokalhistorisk Forening for Tølløse Egnen - 3 lokalhistoriske byvandring i juli måned.

Den første tur var mandag den 5. juli 2021 på Jernbanevej i Tølløse. Vi hjalp hinanden med at fortælle alle historierne om de enkelte huse / ejendomme / butikker og mennesker på Jernbanevej.

Vi mødtes ved No 1 og fandt frem

til, hvor alle de tidligere forretninger, fabrikker m.v. har ligget, krydret med små skæve historier om personer og beboere på Jernbanevej.

Turen sluttede ved Lidtgodtvej og jernbaneoverskæringen for Lokalbanen. Herefter gik vi en lille omvej retur til No 1.

Den anden tur var mandag den 12. juli 2021 på Tølløsevej i Tølløse. Også her hjalp vi hinanden med at

fortælle alle historierne om de enkelte huse / ejendomme / butikker og mennesker på Tølløsevej. Vi mødtes igen ved No 1 og fandt ud af, hvor alle de tidligere forretninger, fabrikker m.v. har ligget, også her krydret med små skæve historier om personer og beboere på Tølløsevej.

Turen sluttede ved Tølløse Skole og det tidligere kommunekontor på Hjortholmvej. Herefter gik vi en lille omvej retur til No 1.

Den tredje tur var mandag den 19. juli 2021 på Kvarmløsevej i Tølløse. Vi mødtes igen ved No 1 og fandt ud af, hvor alle de tidligere butikker, fabrikker m.v. har ligget, krydret med små historier om perso-

ner, håndværkere og beboere på Kvarmløsevej. Undervejs var vi en tur inde i Baptistkirken, hvor vi bl.a. hørte om baptisternes dåbspraksis og så dåbsbassinet.

Turen sluttede i Kvarmløse ved Peder Vævers vej / Hjerterbjærgvej. Herefter gik vi retur til No 1 gennem byens nye park, Tølløse Fælled, hvor Jesper Knudsen fortalte om hele forløbet omkring tilblivelsen af den nye park.

Turleder på alle 3 ture var Kjeld Sørensen.

På opfordring og pga. den store interesse påtænkes det at gentage de 3 byvandring på et senere tidspunkt.



Sæt kryds i kalenderen ved Arkivernes Dag!

Den landsdækkende Arkivernes Dag finder i år sted lørdag d. 13. november. Som vanligt er der Åbent Hus i Tølløse Lokalkarkiv kl. 10-14, og her kan man se en plancheudstilling over temaet "Kirker og præstegårde i den tidligere Tølløse Kommune". Det vil også være muligt at aflevere arkivalier og billeder til Arkivet, og så byder vi på kaffe og kage, hvis man har lyst til det.

Vel mødt!

Arrangementer 2021-2022

Alle møderne holdes i Aktivitetshuset Tølløse, Nytorv 14.

Torsdag den 14. oktober 2021
kl. 19.30

Indvandring gennem tiderne i Danmark

Ved Ole Schramm, Vipperød

Torsdag den 11. november 2021
kl. 19.30

Kirken og præstegården i Store Tåstrup gennem 300 år

Ved Lene Floris: Om mennesker og bygninger, arbejdsplads og hjem.

Torsdag den 9. december 2021
kl. 19.30

Julemøde/hygge

Ved Lene Hjære Østergaard,
sognepræst Tølløse Kirke

Torsdag den 13. januar 2022
kl. 19.30

Var Nyrupmænd skyld i en betlerkvindes død?

Ved Sten Larsen

Torsdag den 10. februar 2022
kl. 19.30

Kaffe-Karen og alle de andre

Ved Inge-Lis Madsen: Tølløse
Stationsbys historie.

Torsdag den 10. marts 2022
kl. 19.30

Ordinær generalforsamling

efterfulgt af lokalhistorisk
holdquiz ved arkivar Inge-Lis
Madsen.

Torsdag den 21. april 2022
kl. 19.30

Under udarbejdelse.

Torsdag den 2. juni 2022

Byvandring i Soderup

Lokalhistorisk Forening for Tølløse Egnen

Formand

Marina Wijngaard
Østergade 20,
4340 Tølløse
E-mail: eho@olsen.mail.dk
Tlf. 59 18 58 41

Næstformand

Inge-Lis Madsen
Nybyvej 62,
4340 Tølløse
E-mail ilm@holb.dk
Tlf. 20 44 62 55

Kasserer

Kjeld Sørensen
Kvarmløsevej 10,
4340 Tølløse
E-mail: kjeld@tollose.dk
Tlf. 23 32 86 24

Sekretær

Kirsten Holm Iversen
Skovbakkevej 10
Nr. Eskilstrup,
4340 Tølløse
E-mail: kirstenhi@tollose.dk
Tlf. 40 89 58 48

Webmaster / it-ansvarlig

Carsten Kristoffersen
Bakkedraget 14,
4340 Tølløse
E-mail: carsten@tollose.dk
Tlf. 31 42 48 84

Bestyrelsesmedlem

Eskild Lund
Dalstrøget 4
4340 Tølløse
E-mail: eskild@tollose.dk
Tlf. 40 75 28 73

Én bestyrelsespost vakant

Suppleanter

Anne Warberg
Sneppevej 7
4350 Ugerløse
E-mail: anne@tollose.dk
Tlf. 21 15 44 47

Hanne Glæmose Engberg

Hjortholmvej 10
4340 Tølløse
E-mail: hanne@tollose.dk
Tlf. 51 90 03 49

Foreningens hjemmeside

www.tølløse.dk

Holbæk Arkiverne /**Tølløse Lokalarkiv**

Hjortholmvej 9
4340 Tølløse
E-mail: tollose-arkiv@holb.dk
Tlf. 72 36 70 83 / 72 36 36 24

Arkivets åbningstider

Tirsdag kl. 13.00 -17.00

Arkivleder

Inge-Lis Madsen
E-mail: ilm@holb.dk